

Apie Kraštiškumą¹

Vladislovas Taločka

Pastaruoju metu skirtingų atspalvių ir kryptių baltarusiški laikraščiai daug dėmesio ir vietos skiria kraštiškumo klausimams. Vieni stengiasi juos nagrinėti realių interesų kampu, kiti bando pasiekti patį šio klausimo branduolį. Dažnai yra matoma labai daug geros valios siekiant pateikti konkrečius reikalavimus lenkiškai demokratijai, kuri šiandien dar turi drąsos kalbėti ir pripažinti kraštiškumą. Nepaisant šios geros valios, matome, kad paskutinės išvados iš esmės yra labiau negatyvios, negu pozityvios. Iš kur gi pas baltarusius tas pesimizmas?

Faktai iš kasdienio gyvenimo kalba už save. Nepaisant didelės dozės geros valios ir tikėjimo, kuriuos turime, sunku yra atskirti „čionykščius“ lenkus ir visus likusius. Už valdžios administracijos veiksmus ir elgesį atsakomybė taip pat tenka ir šalies lenkų visuomenei, kuri galbūt skirtingai žiūri į baltarusiškus klausimus ir į visą eilę vietinių reikalų, nei centrinė valdžia ir didžioji lenkų dauguma. Netgi jei baltarusių atstovai suprastų, kad vienus reikia vertinti kitaip nei kitus, vis vien nereikėtų užmiršti, kad masėms jie turi pasisakyti taip, kaip pasisako. Masės nefilosofuoja ir nediskutuoja dėl konkrečių reikalavimų, jos tik mato, jaučia, veikia ir kartais nevalingai reaguoja į išorinius veiksmus. Reikia pripažinti, kad masių reakcijos visu lenkų valdymo laikotarpiu, o ypač per pastaruosius, nėjo tuo keliu, kad galima būtų pasakyti apie jų bendradarbiavimą su lenkais.

Demokratinio šalies judėjimo reikalas tikrai yra labai sunkus. O baltarusių atveju, reikia pabrėžti su kuo jie ateina. Neigimas pas juos nėra absoliutus, tačiau sąlyginis. Kas liečia šias sąlygas, tai jos nėra vienodos visuose judėjimuose. Tačiau ne apie juos aš noriu kalbėti. Noriu atkreipti dėmesį į patį reikalo pagrindą ir panagrinėti kelis momentus.

Beabejo, praktinis kraštiškumas pastaraisiais metais skiriasi nuo prieškarinio. Tada jis buvo mažiau reikšmingas, tačiau turėjo didesnę atstovų skaičių. Šiuo atveju, patikrinimui gali būti panaudotas baltarusių darbas atgimimo metu (o man tai atrodo labai tikslus mato vienetas), kuris parodo, kad kraštiškumas,

¹ Išversta iš: Dryhwicz [Toloczka, Władysław] (1927). "O krajowości". *Przegląd Wileński*, № 9.

kartu su nepriklausomos Lenkijos valstybės susikūrimu, kažkur pradingo. Liko tik vienetai, o jie arba tyli, arba, jeigu atsiliepia, tai taip pat visada išlaiko kažkokį atstumą. Toks elgesys suteikia dideliems mūsų priešininkams galimybę ne tik iškelti tam tikras abejones lenkų ir baltarusių susitarimu, bet ir tam tikrus priekaištus, kad lenkiškas sąžiningumas buvo tik tariamas, kai kalba ėjo apie lygybę ir laisvę. Šis tariamas reikalas pas vienus būtų realus, pas kitus ne, tačiau pas visus bendras dalykas būtų tas, kad į baltarusių judėjimą žiūrėtų iš neigimo matymo taško, kaip į priemonę susilpninti rusų keliamą grėsmę.

Nedarant toli siekiančių apibendrinimų, užduosime klausimą, ar tokia požiūryje nėra didelės dalies tiesos? Deja, atrodo, kad turime atsakyti teigiamai. Visą lenkų dalyvavimą baltarusiškame darbe persveria kilmingų ponų svajonių apie valstiečius elementas. Kalbu apie ponus, tačiau apie gerus ponus, kuriuos gyventojai apdovanojo dideliu pasitikėjimu. Taigi, tie ponai svajotojai ėjo pas žmones galvodami tik apie juos ir neturėdami galvoje jokių savų interesų. Pas mus jau buvo toks bendras dvasinis laikas.

Tai buvo XIX a. pabaigoje. Taip prasidėjo dabartinis šimtmetis. Konservatyvus požiūris į kaimo dvarus ir į miestiečių inteligentiją, susiduriančią su liaudimi, išliko ir toliau. Netgi ir 1905 m., kurie baltarusių tautos istorijoje yra laikomi naujos eros pradžia, jokių pakeitimų neįvyko, tame tarpe ir *dėl vidinių santykių požiūrio*. Noriu pabrėžti sąvoką „*dėl vidinių santykių*“, nes ir toliau iš lenkų pusės matome didžiausią širdingumą baltarusių darbo atžvilgiu. Dažnai lenkai kultūriniame lygmenyje vis dar dirba su išskylančiais liaudies atstovais. Deja, bet jų gretos vis labiau retėja. Pradedą retėti egzistuojanti pirminė harmonija. Tyliai, nepradedant išsižadėti aktyvaus darbo. Ir toliau lieka labai geranoriški, tačiau stengiasi apie tai viešai garsiai nekalbėti. Taip buvo prieš pat karą.

Karas, revoliucija Rusijoje ir 1917-1918 m. įvykiai Minske sąlygojo beveik visišką atšalimą arba, tam tikrose lenkiškose sferose, sąlygoja visai kitokių santykių atsiradimą (pvz., kaip pas Skirmuntą, Radvilienę).² Valstybės nepriklausomybė tik užbaigė anksčiau pradėtą darbą. Ir vėl atkreipiu dėmesį, kad lenkiškas valstybingumas yra tik vienas bendrų santykių plėtros elementas, tačiau ne vienintelis ir išskirtinis.

² Turima omenyje pozicija, kurią vietos lenkų aristokratijos atstovai Romanas Skirmuntas ir kunigaikštienė Magdalena Radvilienė užėmė po 1917 m. vasario mėn. revoliucijos Baltarusijos nacionalinio judėjimo atžvilgiu. Jie ne tik išreiškė savo simpatijas Baltarusijos nacionaliniam judėjimui, bet ir patys jame dalyvavo. Romanas Skirmuntas iš karto po 1917 m. vasario mėn. revoliucijos vadovavo Minske įkurtam Baltarusijos nacionaliniam komitetui, o vėliau 1918 m. balandį – Baltarusijos Liaudies Respublikos vyriausybei. Tuo tarpu kunigaikštienė Radvilienė teikė materialinę paramą Baltarusijos lyderiams ir savo dvaruose išlaikė baltarusių kalbos mokyklas, be to, tai ji darė dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą. – *Mokslinio redaktorius pastaba*.

Kaltė dėl to, ką mes šiandien turime, slypi tame, kad praeities ir dabartinės kartos klaidingai suprato baltarusišką judėjimą. Čia slypi atgailaujanti siela, kuri turi būti iš viso išvyta tam, kad greitai atsirastų galimybė greitai susitarti abiems pusėms. Baltarusiškas judėjimas yra visos tautos judėjimas ir jo rėmimas bei pripažinimas turi būti vykdomas palaipsniui, iki pat galo. Lenkijos nuodėmė šiuo atveju yra ta, kad ji nepripažino šio judėjimo, ir tai reikia pažymėti. Nepripažino netgi tie, kurie mokėjo žiūrėti į reikalą ne tik negatyviai, tačiau ir pozityviai, žiūrėjo į patį suinteresuotumo dalyką.

Antras momentas, skiriantis simpatizuojančius atgimimui žmones ir aktyvius jo atstovus, buvo tai, kad šokiravo jų radikalizmas. Būtent radikalizmas, nepaisant to, kad dauguma šių žmonių teoriškai pati buvo radikalesnė negu pats aktyviausias valstietis. Tačiau, valstiečių ir kilmingos inteligencijos radikalizmas yra skirtingi. Pats esu baltarusiško judėjimo valstiečio išskirtinumo ir netgi baltarusio sutapatavimo su valstiečiu priešininkas, nes tauta ir valstietija nėra tas pats. Be to, yra dideli psichologiniai skirtumai tarp, galbūt tik tam tikrais klausimais skirtingai pasisakančios, liaudies masės ir bajorijos, netgi tos, kuri išoriškai nuo valstiečio niekuo nesiskiria. Nusigyvenę bajorai iš dvarų taip pat perėmė tam tikrus pasaulėžiūros būdus. Patys lenkai netgi pradėjo trauktis iš bendradarbiavimo iš karto po to, kai tik pastebėjo, kad jų globėjiškas vaidmuo baigėsi, o su kitu vaidmeniu, nei sąžiningo pono, nenorėjo sutikti.

Klaidingai gali pasirodyti, kad toks požiūris į problemą yra sąlygotas anachronizmo, kad tai galėjo įvykti prieš 60-70 metų, tačiau ne dabar. Deja, taip nėra. Psichologinis pagrindas taip greitai pats negali pasikeisti, jeigu prie to nebuvo pridėta ranka. Toks savęs ir savo požiūrio į gyvenimą pateikimas kritikai, nors ir reikalauja pastangų, tačiau galėtų duoti teigiamą rezultatą. Geru pavyzdžiu mums gali būti melagingų požiūrių į Ukrainos reikalus kritikavimas, o pastaruoju metu – ir į lietuvių. Ten galbūt buvo netgi blogiau. Ten buvo sunkumai su melagingomis nacionalinėmis ambicijomis. Gyvenimas, nepaisant visko, privertė pripažinti ir pagerbti tai, kas yra. Ten privertė gyvenimas, išorinės sąlygos. Dėl baltarusiško klausimo tai dar gali būti savanoriškas ir todėl kilmingas veiksmas.

Prieš keliasdešimt, netgi prieš keliolika, metų ypatingai gyvos buvo diskusijos apie lietuvių tautos (ne valstybės!) egzistavimo galimybes. Tam tikros lenkų visuomenės atšakos taip pat palankiai įtakojo lietuvių tautos atgimimą, tačiau tai darė poniškai, o ne taip, kaip turėjo. Kas iš to gavosi?

O šiandien, kiekvienas lenkas, netgi demokratas, vis dar skirtingai galvoja apie bendradarbiavimą su lietuviais ir su baltarusiais. Nors gal šito ir nesako, tačiau toks yra psichologinis nusistatymas.

Kol tęsis tokia padėtis, tol visos iniciatyvos, net ir pačioje pradžioje, bus melagingos. Kraščiškumas galimas ir pas mus! Tačiau tas kraščiškumas turi remtis šiuolaikiškai suprantamomis lygiateisiškumo, abipusio vertinimo ir pagarbos sampratomis. Priešingu atveju visokie bandymai yra pasmerkti sužlugti ir kuo toliau, tuo labiau visi sau tapsime svetimi.

Dryhwicz

(*Red. Žod.*) P. Dryhwicz netinkamai pavadino savo straipsnį, nes kalba jame daugiau ne apie kraščiškumą, bet apie lenkiškos demokratijos santykį mūsų šalyje su baltarusišku nacionaliniu judėjimu.

Nepaisant to, kad tiek daug kartų redakcijose buvo kalbėta apie kraščiškumo ideologiją, atrodo, kad ji dar nėra tinkamai visų suprasta. Naudojamės galimybe suformuoti trumpas ir aiškias jos pagrindines tezes.

Visų pirma, turime aiškiai atsiriboti nuo krašto stovyklos identifikavimo su vietinės lenkiškos demokratijos stovykla. *Kraščiškumas nėra susijęs su jokia tautiškumu.* Kraštiečiu gali būti tiek vietinis lenkas, tiek ir lietuvis, baltarusis, netgi žydas, jeigu supranta ir jaučia valstybines LDK tradicijas. Ir atvirkščiai, jie visi nebus kraštiečiais tiek, kiek savo interesus kels aukščiau bendro, krašto intereso. Skirtumas yra tas, kad lietuviai ir baltarusiai kiekvienu atveju yra neginčijamas pagrindas kraščiškumo šalininkams, kai tuo tarpu lenkai ir žydai, turintys paramą už šalies ribų, gali sudaryti svetimą elementą, o netgi ir priešišką elementą visų nacionalinių elementų konsolidacijos buvusioje LDK teritorijoje idėjos atžvilgiu.

Atsižvelgiant į šiuos požiūrius, lietuviškas ir baltarusiškas nacionalizmas, nors ir yra nepageidaujamas žiūrint iš krašto ideologijos taško, mūsų yra traktuojamas atlaidžiau, kadangi tikime, kad mūsų šalyje neišvengiama visuomeninių-politinių santykių evoliucija turi privesti prie nacionalinių skirtumų sušvelninimo ir bendro *modus vivendi* nustatymo, o tuo tarpu lenkiškas nacionalizmas yra tiek žalingas, kiek yra nukreiptas prieš istorines tradicijas ir abejoja teritoriniais kraščiškumo pagrindais.

Trumpai tariant, lietuviška, o taip pat ir baltarusiška, politinė idėja iš esmės dar *neužaugo* iki krašto ideologijos, besiremiančios LDK tradicijomis, o tuo tarpu lenkiška (čionykštė) politinė idėja, įtakojama nacionalinės jėgos, veikiančios iš išorės, *peraugo ją*, o dar tiksliau, per daug ir vienpusiškai *išbujojo*. Taigi, tai, kas tik dabar sudygs, leidžia tikėti, kad esant normalioms augimo sąlygoms, įgaus natūralias formas, o tai, kas jau gimė tik per dideles kančias ir sunkumus, gali sugrįžti į normalią padėtį.

Taigi kraštiškumas yra grynai teritorinė, o ne nacionalinė koncepcija, ir visos p. Dryhwicza išvados šiuo klausimu su kraštiškumo problema neturi nieko bendro.